

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Педагогічний факультет
Кафедра теорії та методик дошкільної освіти

Дипломна робота магістра

з теми: **«ГАРМОНІЙНИЙ РОЗВИТОК ДІТЕЙ 4-6 РОКІВ
В УМОВАХ КУЛЬТУРНО-ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ
ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ»**

Виконала: студентка 2 курсу,
групи DO1-M21,
спеціальності 012 Дошкільна освіта
за освітньо-професійною програмою
Дошкільна освіта
(денна форма навчання)
Барбелюк Алла Віталіївна

Керівник: **Бабюк Т. Й.**,
кандидат педагогічних наук,
доцент

Рецензент: **Ковальчук О. В.**,
кандидат педагогічних наук

Кам'янець-Подільський – 2022 р.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ГАРМОНІЙНОГО РОЗВИТКУ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В КУЛЬТУРНО-ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРІ ЗДО	7
1.1. Культурно-освітній простір дошкільного навчального закладу як основа гармонійного розвитку дітей 4-6 років.....	7
1.2. Закономірності та принципи гармонійного розвитку дітей 4-6 років у культурно-освітньому просторі ЗДО.....	18
1.3. Компоненти, критерії та показники гармонійної вихованості дітей 4-6 років.....	33
РОЗДІЛ 2. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА РОБОТА З ПЕРЕВІРКИ ЕФЕКТИВНОСТІ ПЕДАГОГІЧНОЇ СИСТЕМИ ГАРМОНІЙНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ 4-6 РОКІВ У КУЛЬТУРНО-ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРІ ЗДО	41
2.1. Форми роботи та засоби гармонійного розвитку дітей 4-6 років у культурно-освітньому просторі ЗДО.....	41
2.2. Упровадження методики гармонійного розвитку дітей 4-6 років у культурно-освітній простір ЗДО.....	63
2.3. Аналіз та інтерпретація результатів експериментальної роботи із запровадження системи гармонійного розвитку дітей 4-6 років у культурно-освітньому просторі ЗДО.....	75
ВИСНОВКИ	80
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	83

ВСТУП

Сьогодні одним із основних завдань удосконалення дошкільної освіти є виховання гармонійно розвинутої, довершеної, здорової дитини, здатної цілком реалізувати свої духовні, фізичні, інтелектуальні та моральні можливості. Фізичне здоров'я при цьому виступає фундаментом здорової особистості, від якого залежить щасливе життя дитини.

Дошкільний вік розглядається як період швидкого формування всіх властивих людині психофізіологічних процесів, тілесно-ціннісних орієнтацій та духовних запитів, що можливо лише у процесі гармонійного розвитку в умовах культурно-освітнього простору закладу дошкільної освіти, що створює передумови для організації освітнього процесу на основі цілісності інтегративності та комплексності (В. Андрущенко, Ю. Бабанський, П. Підкасистий та ін.).

Загальновизнаним є положення, що рух є основною ознакою розвитку і життя, стрижнем усієї життєдіяльності й поведінки дошкільника. Тому великого значення в контексті нашого дослідження набуває процес фізичного виховання, що здійснюється в культурно-освітньому просторі дошкільного закладу і відіграє роль синтезатора всіх видів виховання. Це досягається завдяки застосуванню всіх складових фізичного процесу (засобів, методів і форм), спрямованих на формування в дитини 4-6 років свідомості, волі, почуттів і відчуття власного тіла на основі гармонії душі та тіла.

На сучасному етапі наукові обґрунтування фізичного виховання та визначення його ролі в цілісному розвитку дитини дошкільного віку розглядається у працях Т. Андрущенко, О. Богініч, Е. Вільчковського, Н. Денисенко, О. Дубогай, М. Єфименка, Т. Круцевич, Л. Лохвицької, Л. Сварковської, Н. Семенової, Т. Ротерс, які висувають положення про соціальну обумовленість моторної функції та її можливість активно і планомірно впливати на фізичний та загальний розвиток дитини. Це досягається

завдяки реалізації засобів і методів фізичного виховання, які розглядаються комплексно й багатогранно і спрямовані на те, щоб виховати здорових, загартованих дітей з гармонійною статурою, високим рівнем розвитку рухів, фізичних і вольових якостей, розумової працездатності, тренованості різних функціональних систем та емоційно-ціннісним ставленням до життя. Саме в організованих формах фізичного виховання, самостійній руховій діяльності задовольняється біологічна потреба дітей у рухах, відбувається вибір і закріплення здорового способу життя та набуття дитиною умінь і навичок життєтворчості.

Роль середовища у формуванні особистості досліджували Ю. Мануйлов, М. Федорова, А. Деркач, М. Марусинець, О. Малахова. Одним із головних чинників гармонійного розвитку виступає культурно-освітній простір дошкільного закладу, який виконує унікальну роль у цілісному розвитку дитини (психічному, фізичному, інтелектуальному, естетичному, моральному), інтегруючи різні види діяльності та об'єднуючи всіх суб'єктів виховного процесу, в ньому поступово дитина готується до залучення в складні системи соціальних відносин.

У контексті проблеми гармонійного розвитку дітей 4-6 років сучасними науковцями вивчено окремі аспекти, а саме: формування здоров'язбережувальної компетентності в дітей дошкільного віку (Т. Андрющенко); комплексний розвиток фізичних і моральних якостей дітей старшого дошкільного віку в процесі фізичного виховання (Є. Яхно), розвиток рухових і розумових здібностей дітей 5-го і 6-го років життя в процесі фізичного виховання засобами дошкільного туризму (В. Поліщук); формування гармонійно розвиненої особистості дітей дошкільного віку в процесі фізичного виховання (Н. Пангелова); зміст і засоби програми інтегрованого розвитку рухових і моральних якостей дітей (Т. Круцевич); фізичне виховання дошкільників засобами гри (О. Богініч); проблема інтеграційних процесів у педагогічній теорії та практиці (М. Єфименко); наступність у прищепленні здорового способу життя старших дошкільників і молодших школярів

(Т. Бабюк); формування в дітей 5-6 років мотивації до занять фізичною культурою (Л. Сварковська). Досліджено окремі аспекти проблеми підготовки майбутніх фахівців із дошкільної освіти до створення умов для збереження здоров'я дітей дошкільного віку та формування в них навичок здорового способу життя (Н. Денисенко, Л. Зданевич, В. Нестеренко та ін.).

Отже, соціальна значущість та недостатня розробленість зумовили необхідність більш глибокого вивчення цієї проблеми та визначили вибір *теми дослідження: «Гармонійний розвиток дітей 4-6 років в умовах культурно-освітнього простору закладу дошкільної освіти»*.

Об'єкт дослідження – процес гармонійного розвитку дітей 4-6 років у культурно-освітньому просторі ЗДО.

Предмет дослідження – методика гармонійного розвитку дітей 4-6 років у культурно-освітньому просторі ЗДО.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити методику гармонійного розвитку дітей 4-6 років у культурно-освітньому просторі ЗДО.

Відповідно до поставленої мети було визначено такі **завдання дослідження:**

1. Визначити й обґрунтувати методологічні засади гармонійного розвитку дітей 4-6 років у культурно-освітньому просторі ЗДО.
2. Схарактеризувати культурно-освітній простір ЗДО та розкрити його роль у гармонійному вихованні дитини.
3. Визначити критерії, показники і рівні гармонійної вихованості дітей 4-6 років.
4. Експериментально перевірити методику гармонійного розвитку дітей 4-6 років у культурно-освітньому просторі ЗДО та розробити її методичне забезпечення.

У процесі дослідження використано такі методи: *теоретичні:* вивчення та аналіз педагогічної, історико-педагогічної, психологічної, філософської і методичної літератури для узагальнення теоретичних питань із

проблеми дослідження, визначення понятійно-категоріального апарату; *емпіричні*: діагностувальні (анкетування, опитування, бесіди, розв'язання проблемних ситуацій, діагностичні методики); педагогічний експеримент (констатувальний, формувальний і контрольний етапи) для перевірки ефективності розроблених педагогічних умов; *статистичні*: методи математичної статистики для узагальнення одержаних експериментальних даних.

Практичне значення полягає в розробленні й упровадженні діагностувальної та експериментальної методик, методичних рекомендацій для педагогів закладів дошкільної освіти та батьків. Здобутими даними й науковими висновками можна послуговуватися: при викладанні у закладах вищої освіти – майбутнім фахівцям спеціальності «Дошкільна освіта» і в системі післядипломної педагогічної освіти – слухачам навчальних курсів.

Базою дослідження був Могилів-Подільський заклад дошкільної освіти №2.

Апробація результатів дослідження. Основні положення і результати дослідження обговорено на конференціях різних рівнів.

Публікації. Основні результати дослідження викладено в 2 наукових публікаціях.

Структура роботи. Дипломна робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел (99 найменувань). Основний текст викладено на 82 сторінках.

ВИСНОВКИ

Здійснене дослідження дозволяє сформулювати такі висновки:

1. Проаналізовано методологічні засади гармонійного розвитку дітей 4-6 років у культурно-освітньому просторі ЗДО. Здійснено історико-педагогічний аналіз проблеми гармонійного розвитку дітей 4-6 років та обґрунтовано ідеї вітчизняних та зарубіжних педагогів.

Гармонійне виховання дітей 4-6 років визначено як спеціально створений процес цілеспрямованого духовного і фізичного становлення дитини в культурно-освітньому просторі дошкільного навчального закладу на основі комплексного використання засобів взаємодії фізичного, морального та естетичного компонентів для цілісного розвитку дитини дошкільного віку. Гармонійну вихованість дітей 4-6 років визначено як інтегровану властивість особистості, розвиток фізичних якостей і сформованість знань і вмінь психофізіологічної, духовно-світоглядної, емоційно-ціннісної та діяльнісно-творчої доміант особистості, що забезпечують якісно новий рівень фізичного (ціннісно-тілесного) та духовного (морально-естетичного) розвитку дитини дошкільного віку.

2. Обґрунтовано методику гармонійного розвитку дітей 4-6 років у культурно-освітньому просторі на підставі інтеграції фізичного (ціннісно-тілесного) та духовного (морально-естетичного) доміант, в основу яких покладені положення про цілісний і всебічний розвиток дитини у спеціально створеному культурно-освітньому просторі ЗДО, підґрунтям якого є об'єднання традиційних (фізичні вправи, фізкультурно-оздоровчі заходи, рухлива гра) та альтернативних (казкотерапія, гра-драматизація, психогімнастика, танцювально-рухова терапія, заняття з оздоровчої аеробіки) форм роботи ритмопластичними засобами у видах діяльності (ігрової, рухової, художньо-естетичної, морально-пізнавальної), які забезпечують її яскраво виражену комплексність.

3. Схарактеризовано особливості культурно-освітнього простору ЗДО та розкрито його роль у гармонійному вихованні дітей 4-6-років. Культурно-освітній простір визначено як систему організації діяльності дитини, що функціонально моделює зміст її духовного і фізичного розвитку на основі єдності соціальних і предметних засобів з метою розкриття потенційних можливостей, виховання всебічно розвиненої, гармонійної особистості, є передумовою співпраці, співтворчості та суб'єкт-суб'єктної взаємодії всіх учасників виховного процесу.

4. Визначено сукупність критеріїв і показників, за допомогою яких вимірювався рівень гармонійної вихованості дітей 4-6 років: ціннісно-тілесний (розвиток рухових якостей; розвиток рухових умінь та навичок; розвиток психічних процесів); духовно-світоглядний (система знань про тілесність, духовність, про морально-естетичні цінності; музично-естетичні уявлення); емоційно-ціннісний (емоційний розвиток і чуйність; система духовно-моральних цінностей; потреба в музично-ритмічних рухах); діяльнісно-творчий (виконання фізичних вправ; музично-ритмічна творчість; розвиток стійких морально-естетичних якостей особистості).

5. Теоретично обґрунтовано, змодельовано процес гармонійного розвитку дітей 4-6 років у культурно-освітньому просторі ЗДО та визначено педагогічні умови, які забезпечують його ефективне функціонування.

Педагогічними умовами ефективного функціонування процесу гармонійного розвитку дітей 4-6-років визначено: організаційні (цілісне сприйняття дитини в ситуаціях проектування єдиного педагогічного процесу; знаходження способів інтеграції різних видів дитячої діяльності); оздоровчі (наявність комплексу достовірної інформації про стан фізичної підготовленості, розвитку психічних процесів у дошкільників; урахування індивідуальних можливостей, потреб, інтересів); виховні (варіативність освітнього простору, що забезпечує дитині можливість вибору і прояву самостійності відповідно до інтересів і нахилів; організація педагогічного процесу способами підтримки і супроводу).

6. Експериментально перевірено методику гармонійного розвитку дітей 4-6 років у культурно-освітньому просторі ЗДО та розроблено методичне забезпечення цього процесу. За результатами констатувального етапу експерименту виявлено три рівні всіх компонентів гармонійної вихованості. Доведено, що високого рівня сформованості системи гармонійного розвитку дітей дошкільного віку в культурно-освітньому просторі ЗДО не виявив жоден дошкільник як експериментальної, так і контрольної груп.

За результатами поетапного впровадження методики гармонійного розвитку дітей 4-6 років у культурно-освітньому просторі ЗДО на контрольному етапі дослідження встановлено, що кількість дітей, зарахованих до середнього рівня, зменшилась із 45,5% до 16,5% і становить 29%. Щодо низького рівня сформованості гармонійного розвитку, то в експериментальній групі він знизився на 8,2%, у контрольній – лише на 3,1%; навпаки, достатній рівень у дітей експериментальної групи збільшився з 36,1% до 43,4%, тобто приріст становить 7,3%, а в дітей 4-6 року життя контрольної групи лише на 3,3% (з 44,6% до 46,3%) і зумовлений лише ситуативними причинами. Головна відмінність у показниках між експериментальною і контрольною групами полягає в тому, що у 30% дітей експериментальної групи виявлено високий рівень гармонійного розвитку. Одержані результати довели ефективність системи гармонійного розвитку дітей 4-6 років у культурно-освітньому просторі ЗДО.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Актуальні питання фізичного виховання учнівської молоді : теорія і практика : монографія / за заг. ред. Т. Т. Ротерс. Луганськ : Альма- матер, 2007. 317 с.
2. Александрова В. Г. Духовная традиция гуманной педагогики : монография. Москва : МГПУ, 2002. 161 с.
3. Андрущенко Н. В. Взаємодія дошкільного навчального закладу і сім'ї в аспекті формування у дітей здоров'язбережувальної поведінки // Зб. наук. пр. Уманського держ. пед. ун-ту імені Павла Тичини / Гол. ред. : Мартинюк М. Т. Умань: ФОП Жовтий О. О., 2016. В. 2. С. 15-23.
4. Андрущенко Т. К. Організація освітнього процесу з формування у дошкільників здоров'язбережувальної компетентності // Науковий вісник. ПНПУ ім. К. Д. Ушинського : зб. наук. пр. Одеса, 2014. Спецвипуск «Актуальні проблеми сучасної дошкільної та вищої освіти». С. 3-11.
5. Бабюк С. М. Педагогічні умови фізичного виховання дітей старшого дошкільного віку у взаємодії дошкільного навчального закладу і сім'ї / дис. ... канд. пед. наук: Київ, 2011. 172 с.
6. Багінська О.В. Особистісно-орієнтоване навчання руховим діям дітей 5-6 років в умовах дошкільного навчального закладу: автореф. дис. .канд. пед. наук. Київ, 2008. 20 с.
7. Базовий компонент дошкільної освіти (нова редакція) / наук. кер. А.М. Богущ; автор. кол.: Богущ А.М., Беленька Г.В., Богінч О.Л. та ін. К., 2012. 30 с. (Спец. випуск журн. «Вихователь-методист дошкільного закладу»).
8. Беленькая И. Г. Применение сюжетных занятий на основе ритмической гимнастики в физическом воспитании дошкольников // Слобожанський науково-спортивний вісник. 2009. № 5. С. 32-34.
9. Бех І. Дорослий і дитина: оптимізація особистісно-розвивального впливу // Дошкільне виховання. № 5. 2018. С. 2-5.

10. Беленька Г. В. Здоров'я дитини – від родини. Київ: СПД Богданова А. М., 2006. 220 с.
11. Біла І. М. Психологія дитячої творчості. Київ : Фенікс, 2014. 137 с.
12. Богініч О. Л. Фізичне виховання дошкільників засобами гри: навч.-метод. посіб. Київ: Шк. світ, 2007. 120 с.
13. Богініч О. Л. Природа і рух: посіб. для батьків дошкільнят та соц.пед. Київ: Кобза, 2003. 192 с.
14. Богініч О. Л. Створення здоров'язберезувального середовища у дошкільному навчальному закладі. // Сучасні технології у дошкільній освіті України: зб. матеріалів наук.-практ. семінару / упоряд. І. І. Загарницька. Київ: НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2018. С. 14-26.
15. Богуш А. М., Лисенко Н. В. Українське народознавство в дошкільному закладі : навч. посібник. Київ : Вища школа, 2002. 280 с.
16. Божович Л. И. Личность и ее формирование в детском возрасте (Психологические исследования. Москва: Просвещение, 1968. 464 с.
17. Бондаревская Е. В., Кульневич С. В. Педагогика : личность в гуманистических теориях и системах воспитания. Москва ; Ростов-на-Дону : Учитель, 1999. 560 с.
18. Боришевський М. Й. Духовні цінності як детермінанта розвитку й саморозвитку особистості. // Педагогіка і психологія. 2008. № 2. С. 49-57.
19. Буренина А. И. Ритмическая мозаика : программа по ритмической пластике для детей дошкольного и младшего школьного возраста. Санкт-Петербург : ЛОИРО, 2000. 220 с.
20. Венгер Л. А. Сприйняття і навчання (дошкільного віку). Москва : Просвещение, 1969. 365 с.
21. Вербицкий А. А. Новая образовательная парадигма и контекстное обучение : монография. Москва : Исслед. центр проблем качества подготовки спец., 1999. 75 с.
22. Ветлугина Н.А. Методика музыкального воспитания в детском саду / под ред. Н.А. Ветлугиной. Москва: Просвещение, 1989. 270 с.

23. Вільчковський Е. С., Вільчковська А. С. Застосування музики при проведенні рухливих ігор з дітьми дошкільного віку // Зб. наук. пр. Бердян. держ. пед. ун-ту. Бердянськ, 2005. № 2. С. 66-70.

24. Вільчковський Е.С. Критерії оцінювання стану здоров'я, фізичного розвитку та рухової підготовленості дітей дошкільного віку: навч. посібник. Київ : ІЗМН, 1998. 64 с.

25. Вільчковський Е. С., Курок О. І. Теорія і методика фізичного виховання дітей дошкільного віку : навч. посіб. Суми : ВТД «Університетська книга», 2005. 428 с.

26. Вільчковський Е., Денисенко Н., Шевченко Ю. Інтеграція рухів і музики у фізичному розвитку дітей старшого дошкільного віку : навч.-метод. посібник. Тернопіль : Мандрівець, 2012. 128 с.

27. Вольчинський А. Я. Педагогічні умови застосування українських народних ігор у фізичному вихованні дітей 5-6 років. : автореф. дис канд. наук з фіз. виховання і спорту. Луцьк, 1998. 16 с.

28. Газарова Є. Е. Психологія тілесності. Москва : Ін-т загально-гуманітар. дослідж., 2002. 192 с.

29. Газенко О. Г., Фейгенберг И. М. Физиология движений и активность. Москва, 1990. С. 463-479.

30. Головин О. В. Модель організації фізкультурного заняття дошкільників на основі системного підходу. // Физическая культура: воспитание, образование, тренировка. 2013, № 3. С. 18-21.

31. Гуменюк В. І., Наумчук І. А., Хмельницький П. П., Мошак М. І. Науково-методична робота з педагогічними кадрами : навч.-метод. посіб. Кам'янець-Подільський : ПП М. І. Мошак, 2015. 160 с.

32. Давиденко О.В. Основи програмування фізкультурно-оздоровчих занять з дитячим контингентом. Тернопіль: Астон, 2013. 144 с.

33. Денисенко Н., Мельник Л. Будьте здорові, діти. // Палітра педагога. № 1. 2000. С. 3-8.

34. Денисенко Н., Аксьонова О. Через рух – до здоров'я дітей: навч.-

метод. посіб. Тернопіль: Мандрівець. 2009. 88 с.

35. Дитина : програма виховання і навчання дітей віком від двох до семи років / наук. кер. проекту О. В. Огнев'юк, К. І. Волинець. 3-є вид., доопрац. та допов. Київ : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2012. 492 с., С. 67, 124, 298. URL : <https://f.osvita.city/file/35/osvitnya-programa-ditina-nmc.pdf>

36. Дитина в дошкільні роки: [комплексна додаткова освітня програма / авт. кол.; наук. кер. К. Л. Крутій]. Запоріжжя: ТОВ «ЛППС» ЛТД, 2011. 188 с. URL : <https://f.osvita.city/file/49/13programa-ditina-v-doshkilni-roki.pdf>

37. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології : навч. посіб. Київ : Академвидав, 2004. 218 с.

38. Дмитренко Т. І. Теорія та методика фізичного виховання дітей раннього і дошкільного віку. 2-ге вид., перероб. та допов. Київ : Вища школа, 1979. 256 с.

39. Дошкільне тіловиховання. Вплив рухової активності на здоров'я дитини дошкільного віку / авт.-упоряд. Л. В. Калуська, З. В. Калуський, М. М. Гуменюк, Тернопіль: Мандрівець, 2008. 184 с.

40. Дубогай О. Д. та ін. Інтеграція пізнавальної і рухової діяльності в системі навчання і виховання школярів: метод. посіб. для вчит. почат. шк. та фіз. культ., студ., батьків / О. Д. Дубогай, Б. П. Пангелов, Н. О. Фролова, М. І. Горбенко. Київ : Оріяни, 2002. 152с.

41. Дуткевич Т. В. Дошкільна психологія: навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2009. 392 с.

42. Єфіменко М. М. Фізкультурні казки, або Як подарувати дітям радість пізнання руху, досягнення. Харків: Веста; Ранок, 2005. 64 с. (Бібліотека вихователя дитячого садка).

43. Єфіменко М. Рух – це життя. Даруймо його дітям щодня *Дошкільне виховання*. 2014. № 7. С. 26-30.

44. Єфіменко М. М. Театр фізичного виховання та оздоровлення дошкільнят. Київ : ІСДО, 1995. 84 с.

45. Жак-Далькроз Э. Ритм. Москва : Классика – XXI, 2001. 247 с.

46. Запорожец А. В. Избранные психологические труды : в 2 т. Москва : Просвещение, 1986. Т. 1. 125 с.
47. Здоров'язберігаючі технології в навчальному закладі / упоряд. О. Колонькова, О. Литовченко. Київ : Шкільний світ, 2009. 128 с.
48. Здорове тіло – здоровий дух / упоряд. Я. А. Скидан. Харків: Вид-во «Ранок», 2010. 160 с.
49. Зеньковский В. Психология детства. Екатеринбург : Деловая книга, 1995. 347 с.
50. Інноваційна практика в роботі вихователя ЗДО : метод. посіб. / Н. Дятленкота ін. Київ : Шкільний світ, 2010. 98 с.
51. Інноваційний досвід педагогів дошкільної та початкової освіти Житомирщини: збірник науково-методичних праць / за заг. ред. В.Є. Литнєва, Н.Є. Колесник. Житомир : ФОП Левковець, 2012. - 456 с.
52. Карпинская Н. С. Игры-драматизации в развитии творческих способностей детей. Художественное слово в воспитании дошкольников. Москва, 1972. С. 8-16.
53. Климец К. В., Піроженко Т. О. Рухова активність та психічне благополуччя дитини старшого дошкільного віку : навч.-метод. посібник. Київ : Слово, 2016. 208 с.
54. Кононко О. Л. Збережемо простір дитинства. // Дошкільне виховання. 2004. № 1. С 6-7.
55. Кремень В. Г. Філософія людиноцентризму в стратегіях освітнього простору. Київ : Пед. думка, 2009. 520 с.
56. Крутій К. Діяльнісна модель заняття. // Дошкільне виховання. 2006. № 7. С. 16-19.
57. Крутій К. Л. . Освітній простір дошкільного навчального закладу: [монографія у 2-х ч.]. К.: Освіта, 2009. Ч.1. 302 с.
58. Круцевич Т.Ю. Пангелова Н.Є. Зміст і засоби програми інтегрованого розвитку рухових і моральних якостей дітей старшого дошкільного віку. // Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному

суспільстві: зб. наук. праць Волинського нац. ун-ту ім. Лесі Українки / уклад. А.В. Цьось, С.П. Козібродський. Луцьк: Волин. нац. ун-т ім. Л. Українки, 2018. № 33 (19). С. 157-163.

59. Кузьменко В. У. Розвиток індивідуальності дитини 3-7 років: монографія. Київ : НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2005. 354 с.

60. Кулачківська С. Є. Ладивір С. О. Я – дошкільник. Вікові та індивідуальні аспекти психічного розвитку Київ : Нора-прінт, 1996. С. 63-75.

61. Леонтьев А. Н. Деятельность и личность Психология личности: хрестоматия. Самара: Изд. дом «Бахрах», 1999. Т. 2. С. 165-188.

62. Леонтьева О. Т. Карл Орф. Москва : Музыка, 1984. 84 с.

63. Лисенко Н. В., Кирста Н. Р. Педагогіка українського дошкілля : у 3-х ч. : навч. посіб. Київ : Слово, 2010. Ч. 2. 360 с.

64. Лохвицька Л. Організація здоров'язберігального середовища в дошкільних навчальних закладах. // Вісник Глухівського державного педагогічного університету. Серія: Педагогічні науки. Вип. 16. Глухів: Вид-во ГНПУ ім. О. Довженка, 2010 . С. 124-127.

65. Лохвицька Л. В. Програма з основ здоров'я та безпеки життєдіяльності дітей дошкільного віку «Про себе треба знати, про себе треба дбати». Тернопіль: Мандрівець, 2014. 120 с.

66. Маслоу А. По направлению к психологии бытия. Религия, ценности и пик-переживания / пер. с англ. Москва : ЭКСМО-ПРЕСС, 2002. 272 с.

67. Мелешко В., Шуба Л. Фізична культура для дітей 5-6 років з пріоритетним використанням засобів оздоровчої спрямованості. // Молода спортивна наука України: зб. наук. праць в галуз. фіз. культ. і спорту. Львів: НВТ «Укр.технології», 2018. Т. 2. № 7. С. 145-147.

68. Нетрадиційні методи оздоровлення дітей дошкільного віку: навч. посіб. уклад. Г. І. Григоренко, Н. Ф. Денисенко, Ю. О. Коваленко, Н. В. Маковецька. Запоріжжя: ЗНУ, 2016. 119 с.

69. Нечай С. Музика зміцнює здоров'я. // Дошкільне виховання. № 6. 2010. С. 13-17.

70. Ожеван М. А. Комунікативна модель освіти в епоху нелінійного мислення. // Вища освіта України. 2003. № 3. С. 29-35.
71. Оздоровча робота в дошкільному навчальному закладі: навч. посібн. / уклад. Г. І. Григоренко, Н. Ф. Денисенко, Ю. О. Коваленко, Н. В. Маковецька. Запоріжжя: ЗНУ, 2006. 99 с.
72. Омельяненко В.Л., Кузьминський А.І. Теорія і методика виховання: навч. посіб. Київ: Знання, 2008. 415 с.
73. Організація оздоровчої роботи в ЗДО / упоряд. Л. А. Швайка. Харків : Вид. група «Основа», 2011. 319 с.
74. Основи психології і педагогіки : навч. посібник / О. М. Степанов, М. М. Фіцула. 2-ге вид., виправ., доп. Київ : Академвидав, 2006. 520 с.
75. Осокина Т. И., Тимофеева Е. А. Физические упражнения и подвижные игры для дошкольников: книга для воспитателей детского сада. 2-е изд., дораб. Москва : Просвещение, 1971. 159 с.
76. Осорина М. В. Секретный мир детей в пространстве мира взрослых. Санкт-Петербург : Питер, 1999. 288 с.
77. Пангелова Н. Є. Формування гармонійно розвиненої особистості дітей дошкільного віку в процесі фізичного виховання : монографія. Переяслав-Хмельницький: ФОП Лукашевич О. М., 2013. 432 с.
78. Пангелова Н. Напрями удосконалення змісту та організації фізичного виховання для гармонійного розвитку дошкільників. // Спортивний вісник Придніпров'я. 2005. № 2. С. 40-42.
79. Пикельная В. С. Теоретические основы управления. Школоведческий аспект. Москва : Высшая школа, 1990. 150 с.
80. Піроженко Т. О. Дитина у сучасному соціопросторі : навч. посібник. Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2014. 272 с.
81. Побірченко Н. С. Дитинство як предмет етнопедагогічних досліджень. // Шлях освіти. 2002. № 2. С. 45-50.
82. Програма розвитку дітей старшого дошкільного віку «Впевнений старт» / О. О. Андрієтті, О. П. Голубович, О. П. Долинна та ін.: Тернопіль,

Мандрівець, 2013. 104 с.

83. Ротерс Т. Т. Результати музично-ритмічного розвитку школярів у процесі фізичного виховання. // Спортивний вісник Придніпров'я. 2016. № 2. С. 58-60.

84. Світлична С. П. Особливості виховного процесу в сучасному дошкільному закладі. // Педагогіка та психологія: зб. наук. пр. / за заг. ред. І. Ф. Прокопенка, В. І. Лозової. Харків: Курсор, 2004. Вип. 25. С. 153-161.

85. Семенова Н. І. Формування здорової особистості дитини 6-го року життя у процесі взаємодії дошкільного навчального закладу і сім'ї: дис. ... канд. пед наук. Київ, 2011. 281 с.

86. Струнина Е. Н. Пластичность как форма реализации культуры личности : дис..... канд. филос. наук. Нижний Новгород, 2004. 178 с.

87. Танько Т. П. Особливості ігрового навчання в музично- педагогічній підготовці майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів.// Актуальні питання мистецької освіти та виховання: збірник наукових праць. Сумський державний педагогічний ун-т імені А. С. Макаренка; редкол.: Г. Ю. Ніколаї, А. А. Валюха, Н. П. Гуральник та ін. Суми : ФОП Цьома С. П., 2016. Вип. 2(8). С. 43-51.

88. Теория и методика физической культуры : учеб. для студ. вузов / под ред. Ю. Ф. Курамшина. 3-е изд., стер. Москва : Советский спорт, 2007. 463 с.

89. Теория и методики физического воспитания : учебник для студ. / Б. А. Ашмарин и др. Москва : Просвещение, 1990. 287 с. URL : <http://kpnu.edu.Ua/wp-content/uploads/sites/13/2013/11/>

90. Український радянський енциклопедичний словник : в 3-х т. / редкол.: А. В. Кудрицький [та ін.]. 2-е вид. Київ : Голов. ред. УРЕ, 1987. Т. 3 : Портулак . 736 с.

91. Чаговець А. І. Виховуємо цілісну особистість дошкільнят : перші кроки : навч. метод. посіб. для вихователів ЗДО та батьків / КЗ «Харків. гуманітар.-пед. акад.» Харків. обл. ради. Харків, 2015. 230 с.

92. Чаговець А. І., Калюжна Т. В., Пронякіна Т. І. Організаційно-

методичні аспекти оздоровчої роботи : метод. рекомендації / КЗ «Харків. гуманітар.-пед. акад.» Харків. обл. ради. Харків, 2014. 230 с.

93. Чаговець А.І. Психолого-педагогічна діагностика якості освіти у педагогічному ВНЗ: навч.-метод. посіб. / За заг. ред. Г. Ф. Пономарьової; КЗ «Харків. гуманітар.-пед. акад.» Харків. обл. ради. Ч. 4: Психолого-педагогічна діагностика дітей дошкільного віку. Харків, 2018. 311 с.

94. Чистякова М. И. Психогимнастика / под ред. М. И. Буянова. Москва : Просвещение, 2010. 128 с.

95. Шевчук А. С. Вплив українських музично-хореографічних традицій на музично-руховий розвиток старших дошкільників : дис... канд. пед. наук. Київ, 2002. 252 с.

96. Юрочкіна С. О. Педагогічні засади валеологічного виховання дітей старшого дошкільного віку: дис. . .канд. пед. наук. Київ, 1997. 153 с.

97. Ягупов В. Педагогіка : навч. посібник. Київ : Либідь, 2002. 559 с.

98. Ясвин В. А. Образовательная среда: от моделирования к проектированию. Москва : Смысл, 2001. 366 с.

99. Яхно Є.Г. Комплексний розвиток фізичних і моральних якостей дітей старшого дошкільного віку в процесі фізичного виховання: дис.. канд. з фіз. вих. і спорту: спец. Дніпропетровськ, 2011. 317 с.